

ИСТОРИЯТА НА ТОВА, КОЕТО ДНЕС СЕ НАРИЧА ПИАР Е ДОСТА ПО-СТАРА, ОТКОЛКОТО СЕ УЧИ В УНИВЕРСИТЕТИТЕ

Теодора Чопанова

Анотация: Статията представя нов поглед върху артефакти от древните култури на Египет и Шумер, свидетелстващи за комуникационни дейности, които днес наричаме пропаганда, връзки с обществеността, публични комуникации. Намерени са убедителни доказателства в подкрепа на тезата, че историята на PR е с поне хилядолетие по-стара, отколкото се е смятало доскоро.

Ключови думи: комуникация, връзки с обществеността, пиар

Abstract: The article delivers a new perception of artifacts dated back to the ancient cultures of Egypt and Sumer. These artifacts indicate the existence of different types of communication that we now call propaganda, public affairs, and public relations. According to strong evidence that has been recently found the history of PR goes much further back in time - at least with a millennium older than widely believed.

Key words: communication, public relations, PR

През не толкова дългата история на цивилизациите може да се открият много известни на изследователите факти за комуникационни активности, които ние, хората от двадесет и първия век, бихме определили като Връзки с обществеността, или популярно казано, пиар.¹

---

¹Кърджиева, М. Релацията изкуство–мениджмънт. Политически и икономически трансформации в 21 век. Сборник с доклади от научна конференция на младите изследователи. Унив. изд. на ВСУ „Ч. Храбър“, 2013. ISBN 978-954-715-620-3, с. 326–346.

Естествено, би било пресилено да се смята, че някогашните владетели са имали дирекции или поне отдели от съветници-професионалисти в областта на преднамерените влияния, както е днес, но по-задълбоченият поглед в текстовете на достъпните ни писмени източници би изненадал учените с интересни находки. Това е така, защото усилията за контрол върху умовете и поведението на големи части от населението - свое и чуждо, са останали по същество без особени разлики от времето на най-древните култури на Шумер, Акад, Египет, Китай, Индия, Персия, Елада и Рим, та до днес.² Доказателствата за подобно твърдение изобилстват. Достатъчно е да се прегледат площадите на столиците на някогашните „велики сили”. Всички те разполагат с огромни религиозни храмове – точно както е било и някога. Във всяка от тях има по един или няколко обелиска, докарани от Древен Египет - като знак за величие. Освен това изобилстват с паметници и строежи, които трябва да говорят за значимостта им: статуи на владетели, триумфални арки, стадиони с имена на битки, магистрали за народа и др. Всеки от споменатите монументи може да бъде смятан за предтеча на това, което днес се нарича Връзки с обществеността, а предназначението им, като изграждането на идентичност, възпитанието в родолюбие, ухажването на населението - има хилядолетна история.

Един бърз преглед на учебниците и монографиите, които са на разположение на студентите от комуникационните специалности в почти дузина български университети показва, че във всички тях, за първи артефакт на модерната днес професия безкритично се приема посоченият от авторите на „Библията на съвременния пиар” – С. Кътлип, А. Сентър и Г.

---

² Митевска, М., Г. Петков. Академична мотивация – съвременни измерения. София: За буквите – О писменехъ, 2017, 204 с. ISBN 978-619-185-279-6.

Бруум – изписана с клинопис плоча³ с полезни знания за земеделието, намерена край древния град Нипур (съвременен Фара) в Ирак. Диалогичната форма на обучение от баща на син, използвана в текста и много разпространена някога, е достойна за уважение, но през последните години бяха намерени основания да се смята, че има доста по-стари и още повече – убедителни доказателства. Както пише Тукидид, определен като автор на първите научни анализи на обществените явления, „Повечето хора са твърде лениви, за да се докопат до истината; те са доволни и на първото попаднало им авторитетно мнение.”⁴ Всъщност, безкритичните апологети на своеобразната „света троица” на пиар-литературата в САЩ трябва да прочетат и този пасаж за историята на Public Relations (PR): „Не може просто да се твърди, че историята на PR започва с пресагентството... Опитите за комуникация с другите и за справяне с общественото мнение датират още от древността. Само средствата, степента на специализация, познанията и настойчивостта на усилията се различават... Практиците, които не познават историята на своята професия, не могат да разберат мястото и ролята си в обществото... Познаването на процеса на изграждането и превръщането на PR в професия е съществена част от съвременната практика.”⁵

Така например, в смятаните за най-древни европейски произведения – “Илиада” и “Одисея” от Омир, “Енеида” на Вергилий, пиесите на Еврипид “Ифигения в Авлида”, “Андромаха” и “Електра” и на Софокъл – “Филоктет”, “Електра” и “Аякс” „се намират много от съвременните техники за управление на комуникацията между воюващите страни, между

---

³ В англоезичната литература - Farmer's Almanac. По-подробно в: Kramer, Samuel Noah. In the World of Sumer: An Autobiography, Wayne State University Press, 1988, p. 139.

⁴ Тукидид, История на Пелопонеската война, С, Наука и изкуство, 1979.

⁵ Кътлип, С., А. Сентър, Г. Бруум. Ефективен пбблик рилейшънс, Рой Комюникейшънс, С., 2007, с. 98.

съюзническите вождове и подчинените им племена, между главните действащи лица и дори отношенията между боговете.“⁶

От друга страна, древното познание може да бъде от полза и на днешните специалисти по комуникации в глобалния свят, на които им се налага да научават все повече за межкултурните разлики и за начините на оказване на влияние върху избрани целеви аудитории, включително и във враждебна среда - както става при първоначални опити за установяване на бизнес-отношения, а по-често - по време на военни операции, например на места като Ирак, Сирия и Афганистан. Ето колко по-подготвен би се оказал съвременният стратег, „въоръжен“ с текста на Сун Бин от IV век пр. Хр.: „Когато една армия прониква във вражеска територия, тя често използва две тактики, които могат да се определят като „петте начина да бъдеш великодушен и снизходителен“ и „петте начина да бъдеш груб и оказваш натиск.“⁷ Следва подробно описание на начините за действие, които биха възхитили днешните професионалисти в областта на Информационните операции, Публичната дипломация и Връзките с обществеността.

Фактът, че Публичната комуникация⁸ (тук се приема за синоним, или за по-широк смисъл на Връзките с обществеността) има много по-дълга и достолепна история, отколкото се е смятало, е изтъкван още преди десетилетия от един от „бащите“ на PR-професията, Едуард Бернайс⁹; в подкрепа на тази теза се обявява и споменатия вече Скот Кътлип¹⁰;

---

⁶ Воденичарски, С. Творчеството на Омир – антиципация на военния PR в Европа? Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НВУ "В. Левски", 2010, ВТ, том 6, с. 139–148.

⁷ Воденичарски, С. Предизвикателства на межкултурното общуване. Научените уроци от българските военнослужещи. Сп. Военен журнал, бр. 3/2004 г., С., с. 102.

⁸ По-подробно в Райков, З. Публична комуникация. Дармон, С, 1999, с. 72.

⁹ Bernays, Ed. Public Relations, University of Oklahoma, 1952.

¹⁰ Cutlip, Sc. Public Relations History from the 17th to the 20th Century, Lawrence Erlbaum, 1995.

дискутира се във водещия Institute for Public Relations на САЩ, който публикува и редовно обновява изследвания като това на Дон Бейтс¹¹. Никой от учените „не пропуска ролята и значението на елинските градове-държави – с постиженията на представителите на техните философски и реторически школи“¹². Артефакт на днешната пиар-професия е и информация за използване на преднамерено влияние, посочена в изследване на индолога Артър Башъм¹³.

Разбира се, „удължаването“ на историята на пиар-професията би било от полза, заради „намаляването на неопределеността за произхода на толкова харесвана професия (което – бел. моя, Т. Ч.) ще ѝ придаде легитимност сред другите професии, ще зареди съвременните специалисти по връзки с обществеността с напълно законно самочувствие и ще им даде на разположение многобройни примери от практиката, приложими в актуалните условия.“¹⁴ С. Воденичарски посочва множество артефакти, с които датировката на уж сравнително новото „изкуство“ на комуникационния специалист може да бъде изместена с повече от 1000 години назад във времето. Това са предимно паметници, ознаменуващи победи - барелефи и текстове, изсечени върху най-трайния носител на информация от миналото - камъка. Най-древни от тях и впечатляващи съвременния изследовател са:

1. Барелефът, разказващ за величието на фараона Нармер, датиран около 3100 г. пр. Хр. „Изобразени са царският триумф, победата над

---

¹¹ Bates, D. TO INFORM AND PERSUADE: Public Relations from the Dawn of Civilization, Published by Institute for Public Relations, 2006.

¹² Воденичарски, С. Артефакти на стратегическите комуникации от Македония. Научна конференция "Мениджмънт на сигурността и отбраната в променящата се среда за сигурност". ВА "Г. С. Раковски", С., кн. 3/2013, с. 215.

¹³ Basham, A. L. The Wonder That Was India. London, Sidgwick and Jackson, 1954.

¹⁴ Воденичарски, С. Предтечи на публичната комуникация през Древността. Сп. "Военен журнал", ВА, бр. 3-4/2012, с. 122–129.

враговете, щурмуването на крепост и царят, който оглежда бойното поле.“ Нармер е вдигнал боздуган над поваления на колене враг. Става ясно, че е извел от страната на „езерото на харпуна“ 6000 пленници, представени символично... На обратната страна на плочата е представен в пълното си величие: като мощен бик, който с рога руши крепости и затиска с крак поваления враг. Вижда се и свита, с която фараонът върви към обезглавените трупове на враговете. Изобразен е да два пъти с корони... като символ на извършеното от него обединение на страната.“¹⁵;

2. Плочката от слонова кост, част от украсата на сандалите на фараона Ден, датирана към 2985 г. пр. Хр.: на нея е използвано мащабиране на изображенията според тяхната значимост, а владетелят държи боздуган над главата на пленник;

3. Надписът на фараона Снофру (2613-2589 г. пр. Хр.) върху скалите до медните рудници в Уади-Махара: владетелят е изобразен в героична поза на победител и е титулуван „покорител на чуждите страни“.

По наше мнение, тези три артефакта се доближават много повече до комуникационните практики на съвременното, отколкото „земеделския бюлетин“. При това, те са по-стари от него с 8 до 13 века.

Древноегипетските паметници не са единствени свидетели за още по-дълбокото минало на предшествениците на пиар-професията. Ето какви аргументи ни дават културите на Шумер и Акад, откъдето произлиза и плочата от Нипур – всъщност, тя оглавява списъка, съставен за целите на Encyclopedia of Public Relations¹⁶:

1. „Епос за Гилгамеш“ – общо название на пет епични песни за

---

¹⁵ Воденичарски С. Артефакти на стратегическите комуникации от Древен Египет. Научна конференция "Мениджмънт на сигурността и отбраната в променящата се среда за сигурност". ВА "Г. С. Раковски", С, кн. 3/2013, с. 191

¹⁶ Encyclopedia of Public Relations, Sage Publications, Inc., Second edition, 2013

владетел от XXVII-ми век пр. Хр. Наскоро в Ирак бяха намерени нови 20 реда текст. Известните части оставаха едни и същи чак от 1853 г. досега. В така сглобената поема „се откриват първите опити за изграждане на имидж на историческа личност.“¹⁷;

2. Изображение на Ур-Нанше, основател на първата династия владетели на град Лагаш в началото на XXV век пр. Хр.: Той наредил да покажат как „лично участва в тържественото поставяне основите на храм. Самият цар носи на главата си кошница с кирпич, следват го роднините му, чиновници и слуги.“ Владетелят дава личен пример на населението, точно както днес пиар-специалистите уреждат медиите да отразят всяка „първа копка“ на по-значимите строителни обекти¹⁸;

3. „Стела на ястребите“ на Еанатум, също владетел на град Лагаш. Около 2470 г. пр. Хр. той разбива войските на Уш, управник на Ума и увековечава победата си върху паметник, смятан за най-древна прослава на насилие. Вижда се бойно поле, покрито с трупове, над което се вият ястреби, жертвоприношение на пленници, погребение на собствените жертви и самият Еанатум на колесница, водещ тежковъоръжени воители;

4. „Щандарт от Ур“: може би най-интересният артефакт на пиар-професията от Шумер, датиран към XXVI–XXIV век пр. Хр. Изобразени са (върху кутия) особеностите на живота в мирно време и по време на война – последователно, на отделни панели, подобно на съвременен комикс;

5. Закони на Урукагина (2318–2311 г. пр. Хр.) от Лагаш: с тях се въвежда ред в почитането на божествата; съобщава се за почистването на канал и за прокопаването на нов „за полза и добруване на населението“; предотвратяват се злоупотребата с по-висше служебно положение при

---

¹⁷ Воденичарски, С. Артефакти на стратегическите комуникации от Шумер и Акад. ВА, Годишник на факултет „Национална сигурност и отбрана“, кн. 3/2013 г., с. 204.

¹⁸ Авдиев, В. История на Древния Изток. Наука и изкуство, С., 1977, с. 39.

имотни сделки между началници и подчинени, конфликтите на интереси и др.

Всеки от тези артефакти е по-близък до съвременните пиар-практики и по-стар от „зеделския бюлетин“ с поне шест до девет века.

От посочените примери става ясно, че хората, упражняващи съвременните комуникационни професии имат своите предтечи в завещаното ни от най-древните известни култури – тези на Египет и Шумер. При това бяха посочени аргументи в полза на мненията, че историята на Връзките с обществеността е поне с 13 века по-стара, отколкото се изучава досега. Нещо повече – в запазените писмени извори се намират подробно описани практики, които могат да бъдат полезни и днес. Ето една и полезна, и приятна задача за PR-професионалистите.

Литература

1. Kramer, Samuel Noah. In the World of Sumer: An Autobiography, Wayne State University Press, 1988, p. 139, ... a first "Farmer's Almanac." ISBN 0-8143-2121-6
2. Тукидид, История на Пелопонеската война, С, Наука и изкуство, 1979
3. Кътлип, С., А. Сентър, Г. Бруум. Ефективен пъблик рилейшънс. Рой Комюникейшънс, С., 2007, с. 98, ISBN 9789549335071
4. Воденичарски, С. Творчеството на Омир – антиципация на военния PR в Европа? Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НВУ "В. Левски". 2010, ВТ, том 6, с. 139-148, ISSN 954-753-035-6
5. Воденичарски, С. Предизвикателства на межкултурното общуване. Научените уроци от българските военнослужещи. Сп. Военен журнал, бр. 3/2004 г., С., с. 102, ISSN 2534-8388

6. По-подробно в Райков, З. Публична комуникация. Дармон, С., 1999, с. 72, ISBN 954-90511-1-0
7. Bernays, Ed. Public Relations, University of Oklahoma, 1952, ISBN 0806102438 9780806102436 9781419173387 1419173383
8. Cutlip Sc. Public Relations History from the 17th to the 20th Century, Lawrence Erlbaum, 1995, ISBN-13: 978-0805817805
9. Bates, D. TO INFORM AND PERSUADE: Public Relations from the Dawn of Civilization, Published by Institute for Public Relations, 2006
10. Воденичарски, С. Артефакти на стратегическите комуникации от Македония. Научна конференция "Мениджмънт на сигурността и отбраната в променящата се среда за сигурност". ВА "Г. С. Раковски", С., кн. 3/2013, с. 215, ISSN 1312-2983
11. Basham A. L. The Wonder That Was India, London, Sidgwick and Jackson, 1968, ISBN: 9780283354571
12. Воденичарски, С. Предтечи на публичната комуникация през Древността. Сп. "Военен журнал", ВА, бр. 3-4/2012, с. 122-129, ISSN 2534-8388
13. Воденичарски, С. Артефакти на стратегическите комуникации от Древен Египет. Научна конференция "Мениджмънт на сигурността и отбраната в променящата се среда за сигурност". ВА "Г. С. Раковски", С., кн. 3/2013, с. 191, ISSN 1312-2983
14. Encyclopedia of Public Relations, Sage Publications, Inc., Second edition, 2013, ISBN-13: 9781452276229
15. Воденичарски, С. Артефакти на стратегическите комуникации от Шумер и Акад. ВА, Годишник на факултет „Национална сигурност и отбрана“, кн. 3/2013 г., с. 204, ISSN 1312-2983
16. Авдиев В. История на Древния Изток. Наука и изкуство, С., 1977, с. 39,

Индекс 931/939

17. Кърджиева, М. Релацията изкуство – мениджмънт. Политически и икономически трансформации в 21 век. Сборник с доклади от научна конференция на младите изследователи. Унив. изд. на ВСУ „Ч. Храбър“, 2013. ISBN 978-954-715-620-3, с. 326-346.
18. Митевска, М., Г. Петков. Академична мотивация – съвременни измерения. София: За буквите – О писменехъ, 2017, 204 с. ISBN 978-619-185-279-6.